

МІСТА ПРАВ ЛЮДИНИ В СИСТЕМІ МУНІЦИПАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ: СУЧАСНИЙ ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Бочарова Н. В.

ВСТУП

Органи місцевого самоврядування відіграють ключову роль у заохоченні та захисті прав людини. Місцеве самоврядування має різні форми та функції залежно від конституційної та правової систем відповідної держави. Однею з його важливих функцій є надання управлінських послуг, які відповідають місцевим потребам та пріоритетам, пов'язаним з реалізацією прав людини на місцевому рівні. Хоча основна відповідальність за сприяння та захист прав людини покладається на національні уряди, просування культури прав людини в місцевих органах відіграє життєво важливу роль у сприянні повазі та реалізації прав людини в суспільстві¹.

Одним із значних явищ останніх десятиліть у сфері муніципального управління стала поява у світовому масштабі міст, які оголосили себе правозахисниками, або містами прав людини (Human Rights Cities). На онлайн-платформі The Human Rights Cities Network, яка об'єднує представників таких міст, визначено, що вони «представляють команду однодумців, які визнають життєво важливу роль міст у захисті, заохоченні та втіленні прав людини»². Методологічною та нормативною основою діяльності цього міжнародного об'єднання служать спеціальні Резолюції Ради з прав людини ООН 24/2 від 26 вересня 2013 р., 27/4 від 25 вересня 2014 р. та 33/8 від 29 вересня 2016 р., які стосуються ролі місцевих органів влади у заохоченні та захисті прав людини. Особливе значення має Резолюція 39/7 і підготовлена на її основі спеціальна доповідь Верховного комісара ООН з прав людини «Місцеве самоврядування та права людини» (A/HRC/42/22)³.

Наукове осмислення і аналіз процесу появи міст прав людини почалося паралельно з виникненням цього феномену муніципального розвитку в зарубіжних країнах. У вітчизняному правознавстві тема стала предметом

---

¹ Баймуратов, М., & Кофман, Б. (2023). Муніципальні права людини: до питання про тенденцію глобалізації міжнародно-правового регулювання. *Scientific Collection «InterConf»*, (142), 280–287. Retrieved from <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/2378>

² The Human Rights Cities Network. Who we are. URL: <https://humanrightscities.net/> (дата звернення: 16.05.23)

³ Баймуратов М. О., Бочарова Н. В., Кофман Б. Я. Конституційно-правовий простір місцевого самоврядування України як складова частина європейського правового простору локальної демократії. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-252-4-2>

спеціального дослідження лише нещодавно⁴. Окремі аспекти проблеми відображені у дисертації В.В. Сметани⁵ та у сумісному монографічному дослідженні О.В. Батанова та В.В. Сметани⁶.

Серед зарубіжних публікацій можемо виділити монографічні роботи узагальнюючого характеру щодо розвитку локальної демократії, де аналізується серед іншого правозахисна діяльність міст (Д. Харвей⁷), окремі статті стосовно феномену правозахисного руху в містах (М. Гріголо⁸, М. Дікеч і Л. Гілберт⁹, П. Маркузе¹⁰, К.А. Аттох¹¹), а також чисельні публікації щодо проявів залучення до захисту прав людини у

окремих міст країн світу. Серед спеціальних досліджень звертає на себе увагу ґрунтовна і насичена фактичним матеріалом праця науковців Утрехтського університету (Нідерланди) Б. Оомен та М. Баумгартеля «Міста прав людини»¹². Концептуальні питання взаємодії державних та муніципальних органів у захисті прав людини поставлено в науковій праці М.Ф. Дейвіс з показовою назвою «Мислити глобально, діяти локально: держави, муніципалітети та міжнародні права людини»¹³. Потрібно також відмітити цікаву збірку публікацій інтернаціонального колективу науковців «Майбутнє пра людини в урбанізованому світі», виданого відомою правозахисною організацією Amnesty International NL¹⁴.

---

⁴ Бочарова Н.В. Міста прав людини як нове явище сучасного муніципального розвитку. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Право»*. 2021. № 2 (3). С. 53-59. DOI: 10.32342/2709-6408-2021-2-3-5

⁵ Сметана В.В. Конституційно-правове забезпечення правозахисної діяльності у сфері місцевого самоврядування: вітчизняний та світовий досвід: дис. канд. юрид. наук. Спеціальність 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. Київ, 2020. 238 с.

⁶ Батанов О.В., Сметана В.В. Конституційно-правове забезпечення правозахисної діяльності у сфері місцевого самоврядування: досвід компаративного аналізу: монографія. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. – 316 с.

⁷ Harvey D. *Rebel Cities: From the Right to the City to the Urban Revolution*. London and New York: Verso, 2012. URL: <http://www.mom.arq.ufmg.br/mom/02babel/textos/harvey-rebelcities.pdf> (дата звернення: 16.05. 23).

⁸ Grigolo M. Incorporating cities into the EU anti-discrimination policy: between race discrimination and migrant rights. *Ethnic and Racial Studies*. 2011. № 34 (1). P. 1751–1769. DOI: 10.1080/01419870.2010.538422 .

⁹ Dikeç M., Gilbert L. Right to the City: Homage or a New Societal Ethics? *Capitalism Nature Socialism*. 2002. № 13 (2). P. 58–74. DOI:10.1080/10455750208565479

¹⁰ Marcuse P. From Critical Urban Theory to the Right to the City. *City*. 2009. № 13 (2–3). P. 185–197. DOI: 10.1080/13604810902982177

¹¹ Attoh K.A. What Kind of Right is the Right to the City? *Progress in Human Geography*. 2011. № 35 (5). P. 669–685. URL: <https://journals.sagepub.com/> DOI: 10.1177/0309132510394706

¹² Oomen B., Baumgartel M. (2014). *Human Rights Cities*. doi: 10.4135/9781473909335.n39

¹³ Davis M. *Thinking Globally, Acting Locally: States, Municipalities, and International Human Rights* / Eds. C. Soohoo et al. *Bringing Human Rights Home: a History of Human Rights in the United States*. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press, 2007. P. 258–286. URL: <https://rwi.lu.se/publications/thinking-globally-ac> (дата звернення: 16.05.23).

¹⁴ *The Future of Human Rights in an urban World. Exploring opportunities, challenges and threats*. Published in September 2014 by AmnestyInternational Netherland. URL: https://www.researchgate.net/publication/280942855_The_Future_of_Human_Rights_in_an_urban_World_Exploring_opportunities_challenges_and_threats (дата звернення: 16.05.23).

Мета цього розділу – проаналізувати досвід участі у захисті прав людини муніципалітетів зарубіжних країн з метою його запровадження в Україні і використання норм міжнародної системи захисту прав людини на локальному при формуванні міської політики в умовах проведення муніципальної реформи в Україні.

1. Причини і передумови появи міст прав людини

Дослідники констатують, що до появи феномену міст прав людини привів комплекс факторів суспільно-політичного і соціально-економічного розвитку кінця 80-х – початку 90-х років ХХ ст.¹⁵. Саме тоді відбулося залучення міст до дискурсу та практики міжнародних прав людини, коли останні почали враховуватися при формуванні міської політики. Серед причин називають процес глобальної урбанізації і демографічні зміни, пов'язані із збільшенням населення у містах. У 2008 р. вперше в історії було зафіксовано проживання у містах більше половини населення світу. Очікується, що у 2030 р. ця кількість зросте майже до 5 млрд людей. Формування міст за рахунок тих, хто переїжджали в пошуках індивідуальної автономії, породжувало виклики у сфері соціальної згуртованості. Потрібен був дискурс, який об'єднує міських жителів і формує спільну систему орієнтирів, для суспільного існування. Міста мають унікальний потенціал для розширення можливостей людини, вирішення соціальних і екологічних проблем. З урбанізацією відбувалося утвердження автономії міст та міської ідентичності, коли мешканці відчували себе більш прив'язаними до свого міста, ніж до самої нації. Це збіглося з глобальною тенденцією 80-х років стосовно децентралізації урядових повноважень (передавання їх місцевим органам влади). Багато з цих повноважень стосуються сфер, у яких права людини можуть бути реалізовані або порушені: безпека, освіта, охорона здоров'я, прайвесі. У таких умовах міжнародні правозахисні організації та місцеві органи влади все частіше звертаються один до одного, минаючи національну державу. Місцева влада починає чітко базувати свою політику на правах людини, визначених у міжнародних договорах.

Рух міст прав людини пов'язують зі спробами ввести поняття «право на місто», запропоноване французьким соціологом А. Лефевром у нарисі *La Droit a la Ville* (1968)¹⁶. З цією метою було прийнято *Європейську хартію для захисту прав людини в місті* (2000)¹⁷ і проводилися обговорення прийняття *Всесвітньої хартії прав людини у місті*¹⁸. При цьому місто визначалося як

---

¹⁵ The SAGE Handbook of Human Rights. Chapter: Human Rights Cities. Publisher: Sage. Editors: Anja Mihr, Mark Gibney. P. 709–729. DOI: 10.4135/9781473909335.n39

¹⁶ Henri Lefebvre, *Le droit à la ville*, Paris: Éditions Anthropos, 1968, 164 p.

¹⁷ The European Charter for the Safeguarding of Human Rights in the City. URL: <https://uclg-cisdp.org/en/news/european-charter-safeguarding-human-rights-city> (дата звернення : 16.05.23).

¹⁸ For the discussion on the World Charter for the Rights to the City cf. URL: <http://www.hic-net.org/document.php?pid=2422> [cited 27 September 2012] (дата звернення: 16.05.23).

колективний простір, який належить усім, хто в ньому перебуває. Мешканці мають право на умови, які забезпечують їхній політичний, соціальний та екологічний розвиток, але в той же час визнають прихильність до солідарності. Муніципальна влада всіма доступними засобами заохочує повагу до гідності всіх і якості життя всіх жителів. Підкреслюються як загальні права людини, так і низка специфічних прав, пов'язаних з містом, визначається соціальна функція міста та міститься заклик до демократичного управління ним. Кінцевою метою тут є формулювання інструменту, який міг би бути прийнятий системою ООН, регіональними правозахисниками та урядами як юридичний орієнтир для захисту прав людини містами.

Одним з факторів, які сприяли появі і закріпленню прав людини в діяльності муніципальних органів, було прийняття на Всесвітній конференції з прав людини Віденської декларації та Програми дій, в яких міжнародне співтовариство звернуло свою увагу на реальну реалізацію прав людини. Віденська декларація 1993 року¹⁹, прийнята наприкінці холодної війни, підкреслювала важливість освіти в галузі прав людини та моніторингу прав людини і заохочувала до створення національних правозахисних інституцій, залучення неурядових організацій та бізнесу до реалізації прав людини.

Рух міст за права людини базувався на усвідомленні місцевими органами влади зарубіжних країн ролі міст як ключового простору для ефективного просування прав людини в умовах інтенсивної урбанізації, коли більша частина населення світу мешкає у містах. Права людини почали розглядатися як основа для забезпечення можливості міського середовища бути інклюзивним і доступним для всіх. З правозахисної точки зору було запропоновано вирішувати на місцевому рівні нові проблеми, які породжувалися урбанізацією і глобалізацією. Наприклад, захист прав на житло, сприятливе навколишнє середовище, боротьба з дискримінацією, забезпечення цифрових прав, принципи демократії участі. Крім того, багато муніципалітетів усвідомлювали свою відповідальність у впровадженні міжнародного законодавства про права людини і втіленні його норм у повсякденному житті людей²⁰.

Паралельно посилювалося наднаціональне забезпечення прав людини, розширюючи повноваження органів контролю за дотриманням прав людини в системі ООН. Рада з прав людини ООН запровадила практику періодично переглядати стан прав людини в усіх державах – членах ООН, наголошуючи на ролі місцевих органів влади в реалізації прав людини. Спеціальний доповідач ООН з питань насильства щодо жінок, наприклад, відвідавши Італію у 2012 р., не лише розмовляла з представниками національного уряду та різних неурядових організацій, а й відвідала Рим, Мілан, Болонью та Неаполь, і у своїй доповіді прямо посилювала на важливість місцевої

---

¹⁹ Віденська Декларація. Рада Європи, Конференція на найвищому рівні. Відень, 9 жовтня 1993 року. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/mu93378?ed=1993_10_09

²⁰ Two decades of human rights municipalism. URL: <https://www.uclgcidsp.org/en/work-areas/human-rights/local-governments-and-human-rights>

політичної волі для боротьби з насильством щодо жінок в плані забезпечення прав людини²¹.

Термін «міста прав людини» вперше ввела неурядова організація Народний рух за вивчення прав людини (The People's Movement for Human Rights Learning – PDHRE)²², у документах якої йшлося «про місто чи спільноту, де люди доброї волі у керівних органах, організаціях та інституціях намагаються дозволити структурі прав людини керувати розвитком життя громадян». За відправну точку було взято відоме твердження Елеонори Рузвельт про те, що права людини починаються близько до дому (without concerted citizen action to uphold them close to home, we shall look in vain for progress in the larger world)²³.

На сьогодні існують десятки міст прав людини, які дотримуються методології PDHRE, починаючи від Порт-Алегрі в Бразилії і закінчуючи містами в Гані, Кенії, Руанді, Малі, Індії, Канаді та на Філіппінах. Крім того, Вашингтон (столиця США) ухвалив резолюцію про те, щоб стати містом прав людини в 2008 р. і зробити місто «моделлю для громад у всьому світі, щоб стати свідками практичних способів, якими система прав людини може зробити кожного громадянина партнером сталих змін»²⁴.

Окрім цих міст, які чітко ідентифікують себе як міста з правами людини, є все більше мереж місцевих органів влади, які прагнуть включити права людини у свою діяльність. Одним із важливих рухів у цій сфері є Об'єднані міста та місцеве самоврядування (United cities and local government – UCLG). Це мережа, що складається з понад 1000 міст і 112 асоціацій місцевих органів влади в усьому світі. Місія UCLG зі штаб-квартирою в Барселоні – «бути єдиним голосом і всесвітнім прихильником демократичного місцевого самоврядування, пропагуючи його цінності, цілі та інтереси через співпрацю між місцевими органами влади та в межах ширшого міжнародного співтовариства»²⁵. Окрім міст, які загалом приймають права людини як політичну основу, є також багато міст, які базують політику на основі одного конкретного договору про те чи інше право людини. Роблячи це, вони йдуть далі стандартів, встановлених на національному рівні. Прикладом може бути прийнята в Сан-Франциско Конвенція щодо жінок (Women's Convention)²⁶. На

---

²¹ Oomen B., Baumgartel M. (2014). Human Rights Cities. doi: 10.4135/9781473909335.n3

²² The People's Movement for Human Rights Learning (PDHRE). URL: <https://www.pdhre.org/about.html> (дата звернення: 16.05.23).

²³ Eleanor Roosevelt > Quotes > Quotable Quote. URL: <https://www.goodreads.com/quotes/76455-where-after-all-do-universal-human-rights-begin-in-small> (дата звернення: 16.05.23).

²⁴ To recognize December 10, 2008, as «Washington, DC Human Rights Day» in the 12 District of Columbia. Ceremonial Resolution. URL: <http://www.pdhre.org/DC-HRC-Resolution> (дата звернення: 16.05.23).

²⁵ UCLG, as a global network of cities, local, regional, and metropolitan governments, and their associations. URL: <https://www.uclg.org/en/organisation/about> (дата звернення: 16.05.23).

²⁶ Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women New York, 18 December 1979. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women> (дата звернення: 16.05.23).

глобальному рівні діє Міжнародна коаліція інклюзивних і стійких міст (ICCAR): яка була заснована ЮНЕСКО в 2004 році для надання допомоги місцевим органам влади в боротьбі з дискримінацією в якості розробника політики та надання послуг у таких різноманітних сферах, як освіта, працевлаштування, забезпечення житлом і культурна діяльність²⁷. З моменту заснування та відродження в 2014 році ICCAR став активним глобальним фронтом проти расизму та дискримінації з понад 500 членами по всьому світу. ICCAR став еталонним як унікальна платформа міського рівня в системі ООН і в міжнародному співтоваристві. Він здійснює широкий спектр ініціатив, включаючи діяльність з розробки політики, розбудови потенціалу та підвищення обізнаності. Він виступає за глобальну солідарність і співпрацю для сприяння інклюзивному розвитку міст без будь-яких форм дискримінації.

2. Методологічні підходи до організації правозахисної діяльності міських органів самоуправління в міжнародних документах

З кінця 90 – х років минулого століття відмічається зростаючий інтерес світової спільноти і громадянського суспільства до зв'язків між правами людини і урбанізацією. У науковій літературі з'являється поняття «муніципалізація прав людини», під яким розуміється перенесення правозахисної діяльності на локальний рівень²⁸. В цьому плані хронологічно співпали два процеси. По-перше, поява концепції «*міст прав людини*» і формування відповідного суспільно-політичного руху, який швидко набув міжнародного характеру. По-друге, виникнення доктрини і глобального руху за *право на місто*²⁹.

Розробка основоположних документів руху міст за права людини розпочалася після проведення у 1998 році у Барселоні представницької міжнародної конференції «Міста за права людини». У підсумковому документі конференції *Барселонське зобов'язання (Barcelona Engagement)* містилася дорожня карта для розробки політичного документу, спрямованого на виховання поваги, захист і дотримання прав людини на місцевому рівні³⁰. У результаті був створений документ *Європейська Хартія з охорони прав людини у місті*, обговорений і прийнятий на конференції європейських міст у Сен-Дені (Франція) у 2000 році³¹. Кілька конференцій проводилися кожні два

---

²⁷ International Coalition of Inclusive and Sustainable Cities – ICCAR. URL: <https://en.unesco.org/themes/fostering-rights-inclusion/iccar> (дата звернення: 16.05.23).

²⁸ Two decades of human rights municipalism. URL: <https://www.uclg-cisd.org/en/work-areas/human-rights/local-governments-and-human-rights> (дата звернення: 16.05.23).

²⁹ Kielin-Maziarz J. The 'Right to the City' and the New Urban Agenda Habitat III. *Крытыка Права*, том 13, nr 4/2021, s. 119–137. DOI: 10.7206/kp.2080-1084.496

³⁰ Local governments and human rights. URL: <https://www.uclg-cisd.org/en/work-areas/human-rights/local-governments-and-human-rights> (дата звернення: 16.05.23).

³¹ The European Charter for the Safeguarding of Human Rights in the City. URL: <https://uclg-cisd.org/en/news/european-charter-safeguarding-human-rights-city> (дата звернення: 16.05.23).

роки протягом багатьох років, щоб поділитися прогресом, досягнутим містами-підписантами у виконанні Хартії.

У 2006 році у Монреалі була прийнята місцева *Хартія прав людини*, яка стала новаторським документом з політичними ініціативами для північноамериканського регіону³². Хартія ґрунтується на цінностях людської гідності, справедливості, миру, рівності, прозорості та демократії. Права, обов'язки та зобов'язання визначені в семи сферах: демократія, економічне і соціальне життя, культурне життя, відпочинок, фізична та спортивна діяльність, навколишнє середовище та сталий розвиток, безпека, комунальне господарство.

Найбільш активні європейські міста-правозахисники прийняли рішення просувати принципи *Європейської хартії* на світовому рівні через *Міжнародну організацію об'єднаних міст і місцевих урядів (UCLG – United Cities and Local Governments)*. Новий документ *Глобальна Хартія-порядку денного з прав людини у місті* був схвалений на Всесвітній Раді UCLG у Флоренції представниками більш 400 муніципалітетів з усього світу³³.

Південнокорейське місто Кванджу організувало перший *Всесвітній форум міст прав людини (World Human Rights Cities Forum – WHRCF)*. У 2014 році WHRCF прийняв *Керівні принципи Кванджу для міста прав людини*, які містять важливі методологічні настанови щодо створення і функціонування міст прав людини³⁴. Зокрема місто прав людини визнається як «міське співтовариство, яке застосовує заснований на правах людини підхід до управління міським господарством», «відкритий і заснований на участі зацікавлених сторін процес прийняття та реалізації рішень», «основа для культивування інклюзивного та справедливого міста» і визначає «особову відповідальність за реалізацію заснованого на правах людини підходу до муніципального управління».

Слід зазначити, що зарубіжні муніципалітети міст прав людини зосередилися не тільки на локалізації міжнародних стандартів в області прав людини, але і розширили порядок денний в області прав людини, позначивши так звані муніципальні права як особливу категорію прав локальної демократії³⁵.

---

³² Montréal Charter of Rights and Responsibilities. URL: <https://montreal.ca/en/topics/montreal-charter-rights-and-responsibilities> (дата звернення: 16.05.23).

³³ Global Charter-Agenda for Human Rights in the City. URL: https://www.uclg-cisdp.org/sites/default/files/UCLG_Global_Charter_Agenda_HR_City_0.pdf (дата звернення: 16.05.23).

³⁴ World Human Rights Cities Forum 15-18 May 2014 / Gwangju, Republic of Korea. *Gwangju Guiding Principles for a Human Rights City (Gwangju Principles) adopted on 17 May 2014*. URL: <https://uclg-cisdp.org/sites/default/files/documents/files/2021-06/Gwangju%20Guiding%20Principles%20for%20Human%20Rights%20City.pdf> (дата звернення: 16.05.23).

³⁵ Баймуратов М.А. Феноменологія муніципальних прав людини. *Міське самоврядування та регіональний розвиток в Україні. Науково-практичний журнал*. Київ: «Інтерконтиненталь-Україна», 2013. № 1. Січень-березень. С. 52–56.

Серед специфічних муніципальних прав³⁶ важливе значення має право на місто. Даний концепт був сформульований у *Всесвітній хартії права на місто*³⁷, закріплений у спеціальній *Хартії міста Мехіко*³⁸ і цілому ряді інших міжнародних документів³⁹ зокрема у матеріалах *Конференції ООН по життю та сталому міському розвитку* - Габітат-III⁴⁰.

Зараз активно працює *Глобальна платформа за право на місто (The Global Platform for the Right to the City – GPR2C)* як «відкрита, гнучка, різноманітна мережа організацій громадянського суспільства та місцевих органів влади, які віддані політичним діям і суспільним змінам шляхом просування, захисту та реалізації права на місто на всіх рівнях, приділяючи особливу увагу людям і спільнотам, які постраждали від ізоляції та маргіналізації»⁴¹.

Доктринальний аналіз права на місто деякими дослідниками визначає його як право третього покоління, яке носить колективний характер і складається із низки прав⁴². Але зазначимо, що досі немає одностайності у вчених-муніципалістів у визнанні його як нової категорії прав людини.

3. Міста прав людини в Європейському Союзі

Набуття Україною статусу кандидата на членство у ЄС актуалізує проблему вивчення і використання досвіду Євросоюзу в сфері муніципального розвитку. *Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони* визначає якісно новий формат відносин з ЄС на принципах «політичної асоціації та економічної інтеграції» та є стратегічним орієнтиром системних реформ в Україні, в тому числі стосовно реформи місцевого самоврядування. Децентралізація наближає Україну до ЄС через розділення політичних пріоритетів та стратегій не лише на центральному, а й на регіональному рівні, тому важливим завданням є стимулювання євроінтеграції в регіонах, зокрема у сфері муніципального управління, яке повинно бути зорієнтовано на

---

³⁶ Див. докладний аналіз : Сметана В. В. Муніципальні права і свободи людини як специфічна правова категорія та нормативно-правовий інститут локальної демократії. *Конституційно-правові академічні студії*. 2019. № 1. С. 49–56.

³⁷ World Charter for the Right to the City. URL: https://www.right2city.org/wp-content/uploads/2019/09/A1.2_World-Charter-for-the-Right-to-the-City.pdf. (дата звернення: 16.05.23).

³⁸ Mexico City Charter for the Right to the City, July 2010. URL: https://www.uclg-cisd.org/sites/default/files/Mexico_Charter_R2C_2010.pdf (дата звернення: 16.05.23).

³⁹ The geopolitics of cities : old challenges, new issues / editor: Renato Balbim. – Brasília : Ipea, 2016. 346 p. URL: <https://www.researchgate.net/profile/Fernando>

⁴⁰ Right to the city in Habitat III. Official Statements. URL: <https://www.right2city.org/wp-content/uploads/2019/09/A5.1> (дата звернення: 16.05.23).

⁴¹ Global Platform for the Right to the City. URL: <https://me.linkedin.com/company/global-platform-for-the-right-to-the-city> (дата звернення: 16.05.23).

⁴² Баганов О.В. Муніципальні права людини в умовах глобалізації: тенденції становлення та особливості реалізації. URL: <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/download/116/1339/2995-1?inline=1>

зміцнення поваги до демократичних принципів, верховенства права та доброго врядування, прав людини та основоположних свобод.

Європа стала колыскою руху Human Rights Cities. Першим європейським містом, яке офіційно прийняло статус міста прав людини, був австрійський Грац, де в лютому 2001 р. муніципальна рада прийняла *Декларацію прав людини*. У цьому документі Рада зобов'язалася виявити прогалини у захисті прав людини, інформувати громадян про їхні права, а також враховувати права людини у своїх діях. Одним із перших європейських міст, де права людини стали частиною муніципальної політики, була Барселона. Тут засновано посаду уповноваженого з громадянських прав, а пізніше Департамент громадянських прав Барселони. Ініціативу було реалізовано для того, щоб подолати наслідки «нових» хвиль міграції і зростаючу расову, етнічну та релігійну різноманітність у місті. Було створено низку служб, таких як Управління з питань недискримінації та Управління у справах релігій⁴³.

Демократичний потенціал руху міст прав людини був визнаний на інституційному рівні в ЄС, про що свідчить спеціальний звіт Агентства Європейського Союзу з фундаментальних прав людини (European Union Fundamental Rights Agency (FRA) *«Міста прав людини в ЄС: рамки для зміцнення прав на місцевому рівні»*⁴⁴.

У *Звіті* відмічається, що в ЄС більшість людей (70,9%) живуть у містах. Міста є ідеальною відправною точкою для зміцнення поваги до прав людини шляхом розробки політичних рамок для спрямування розвитку громад, заснованих на правах людини. Це дає людям можливість знати та відстоювати свої права, а також притягувати до відповідальності тих, хто порушує їх. Міста, що займаються правами людини, стали піонерами «локалізації» прав людини⁴⁵. Вони створили структури та інструменти для просування прав людини, використовували підхід, що ґрунтується на правах людини, у плануванні та розвитку, застосовували методології участі та створювали механізми захисту прав людини⁴⁶. Серед кращих європейських практик правозахисних міст, крім Грацу і Барселони, про які вже згадувалось, визначені:

• Відень (Австрія) : *Хартія міста Відня «Формуємо майбутнє разом»* (2012) та *«Віденська декларація»* про місто прав (2014), звіти та робота

---

⁴³ Oomen В., Baumgartel М. (2014). Human Rights Cities. DOI: 10.4135/9781473909335.n39

⁴⁴ Human rights cities in the EU: a framework for reinforcing rights locally. URL: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2021-human-rights-cities-in-the-eu_en.pdf (дата звернення: 16.05.23)

⁴⁵ Баймуратов М., Кофман Б. Муніципальні права людини як нова константа національного муніципального та конституційного права. *Право України*. 2020. № 10. С. 63–80.

⁴⁶ Нідерладська дослідниця Б.Омен ставить питання про «децентралізацію прав людини». Див. Barbara Oomen. Towards a Decentralization of Human Rights: The Rise of Human Rights Cities. URL https://www.academia.edu/31176595/Towards_a_Decentralization_of_Human_Rights_The_Rise_of_Human_Rights_Cities (дата звернення: 16.05.23)

Віденського офісу з прав людини, зокрема щодо питань гендерної рівності, інтеграції та проведення моніторингу різноманітності.

– Утрехт (Нідерланди): *Місцева коаліція з прав людини в Утрехті* впроваджує підхід керівництва міста, який передбачає участь жителів, бізнесу та громадянського суспільства у захисті прав, а також нові ініціативи, такі як платформа «denkmees.utrecht» для цифрової участі.

– Нюрнберг (Німеччина): діяльність *Офісу з прав людини*, добре налагоджена освіта з прав людини.

– Зальцбург (Австрія): *Антидискримінаційний офіс Зальцбурга* та дорадчий орган «*Круглий стіл з прав людини*».

– Валенсія (Іспанія): *Рамкова програма Валенсії з питань імміграції та міжкультурного спілкування (2019-2022)*, діяльність *Управління з питань недискримінації та злочинів на ґрунті ненависті* та навчання міського персоналу з прав людини.

– Мідделбург (Нідерланди): сприяння правам людини та освіті в галузі прав людини через *Премію чотирьох свобод*.

– Лунд (Швеція): *Програма соціальної стійкості Лунда (2020-2030 рр.)*, яка передбачає аналіз ситуації в галузі прав людини та громадського здоров'я як основи для роботи міста з прав людини, а також *План боротьби з дискримінацією та зловживаннями на 2020–2021 рр.*

– Турин (Італія): стає «*Столицею прав і боротьби з расизмом*» у ЄС (2021), діє міська служба ЛГБТ, впроваджується підвищення обізнаності, інструменти та ресурси щодо рівності та недискримінації, такі як *Керівні принципи міжкультурного спілкування та участі* або посібник із боротьби з насильством для адміністрації міста та провінції про насильство над жінками.

Дії місцевої влади дуже впливають на наше повсякденне життя. Надаючи послуги з забезпечення життєвих потреб людини, керуючи громадським простором або підтримуючи вразливі верстви населення, вони також часто роблять відчутними універсальні цінності та принципи, до яких зобов'язалися ЄС та його держави-члени. Тому для стимулювання правозахисної діяльності європейських міст у рамках Агентства Європейського Союзу з фундаментальних прав людини також було підготовлено спеціальне видання «*Міста прав людини в Європейському Союзі – Практичний посібник*»⁴⁷.

Це керівництво може допомогти містам, які бажають покращити свої зусилля щодо дотримання прав людини. Воно спрямоване на стимулювання місцевої влади до прийняття вищих стандартів у галузі прав людини. Ідея полягає в тому, щоб заохочувати та сприяти взаємному вивченню прав людини та основних прав. Містам рекомендовано поважати, захищати та реалізувати права та свободи Хартії основних прав ЄС та законодавства ЄС

---

⁴⁷ Human rights cities in the European Union – Practical guidance. URL: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2022-guide-human-rights-cities_en.pdf (дата звернення: 16.05.23)

та взяти на себе зобов'язання захищати, поважати та виконувати міжнародні стандарти прав людини.

Рамкова програма ЄС для міст прав людини спирається на велику роботу практиків та зацікавлених сторін на всіх рівнях, наприклад:

- досвід, структури, інструменти та ресурси, розроблені європейськими містами з прав людини, а також знання, поширені на Всесвітньому форумі міст з прав людини (WHRCF) у Кванджу, включаючи Декларацію Кванджу «Міста прав людини» та керівні принципи Кванджу;

- академічні дослідження міст із правами людини та прав людини на місцевому рівні;

- багатооб'єкційна практика, ноу-хау та ресурси кількох міських мереж, що стосуються основних прав;

- робота над стандартами прав людини, політикою та показниками з боку Організації Об'єднаних Націй, Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури (ЮНЕСКО) зі сталих міст та Міжнародної коаліція інклюзивних та сталих міст (ICCAR); політичні розробки в рамках Програми ООН з населених пунктів (ООН-Хабітат), Порядку денного до 2030 року та Цілей сталого розвитку (ЦСР); а також звіти та резолюції Ради з прав людини щодо органів місцевого самоврядування та прав людини;

- знання, інструменти, ресурси та політичні розробки Ради Європи, включаючи роботу Програми міжкультурних міст, два довідники з прав людини, кілька тематичних посібників та наборів інструментів, моніторингові звіти щодо застосування Європейської хартії місцевого самоврядування, збірник із просування прав людини на місцевому та регіональному рівнях, опублікований Конгресом місцевих та регіональних органів влади, а також тематична робота з прав людини;

- діяльність Бюро демократичних інституцій і прав людини Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), пов'язана з місцевим урядом у сфері прав людини, демократії, поліції та міграції;

- ініціативи ЄС, зокрема думки, звіти та ініціативи Європейського комітету регіонів та його Комісії з питань громадянства, управління, інституційних і зовнішніх справ (CIVEX) і Європейської комісії, такі як Нова стратегія посилення застосування Хартії основоположних прав в ЄС та Європейської соціальної хартії.

- діяльність FRA, зокрема її проекти щодо згуртованості громади на місцевому рівні: задоволення потреб мусульманських громад (2008) та спільне управління (2011–2014), а також результат співпраці з містами з прав людини на форумах FRA з основних прав у та роках, а також у «політичній лабораторії» FRA23, організованій спільно з містом Відень під час конференції Vienna+25.24

Варто звернути увагу на термінологічне уточнення авторів документу. Термін «права людини» стосується громадянських, політичних, економічних, соціальних та культурних прав, як це встановлено у міжнародно-правових документах. Термін «основні права» стосується прав людини в контексті ЄС:

це права, включені в Хартію основних прав ЄС та права, які відображено в загальних принципах права ЄС.

У настановах ЄС визначені структури, механізми та процедури, які допомагають інтегрувати права людини в повсякденну роботу муніципалітетів, а саме:

- прийняти декларацію, щоб підтвердити відданість міста правам людини,
- призначити виборного представника з прав людини,
- створити офіс або відділ з прав людини у муніципалітеті,
- створити консультативну раду участі з прав людини,
- створити антидискримінаційний офіс або місцевого омбудсмена,
- практикувати щорічний звіт про дотримання прав людини в місті,
- співпрацювати та розвивати партнерство з національними, європейськими та міжнародними правозахисними органами.

Рекомендовані інструменти, методи та ресурси для підтримки правозахисної роботи у містах передбачають:

- включати права людини в роботу та діяльність міста,
- застосовувати правозахисний підхід до діяльності міста,
- розвивайте знання через тренінги та освіту з прав людини,
- враховуйте права людини в процесах бюджетування та закупівель,
- розробити та реалізувати місцевий план дій з прав людини,
- перевірити відповідність місцевих рішень правам людини,
- підвищення обізнаності людей про права людини,
- транснаціонально співпрацювати та сприяти рівному обміну та взаємному навчанню прав людини між містами.

Обов'язок поважати людину і основні права поширюються на всіх представників місцевих влад країн Європейського Союзу. Проте політика і стратегія правозахисної діяльності міст може відрізнитися в ЄС за структурою, складу повноважень і розміру муніципального утворення, повинен враховуватися національний і місцевий контекст, а також конституційні традиції. В плані формалізації статусу міста прав людини не існує спеціальних юридичних процедур, відсутній процес акредитації, приналежність до спільноти міст прав людини базується на самодекларації. Так, Барселона, Грац, Нюрнберг і Відень, і прийняли декларації, що зобов'язують дотримуватись прав людини. Міська рада Більбао прийняла «Хартію цінностей». Вона об'єднує 17 індивідуальних і колективних цінностей: повага до прав людини, соціальна справедливість, гендерна рівність, солідарність, різноманітність/включення, відданість, екологічна стійкість, участь, довіра, творчість, співіснування, ідентичність, зусилля⁴⁸.

---

⁴⁸ Bilbao Charter of Values. URL: <https://baloehiria.bilbao.eus/en/carta-de-valores-de-bilbao/#:~:text=The%20Bilbao%20Charter%20of%20Values%20encompasses%20the%20following%2017%20individual,Creativity%2C%20C> (дата звернення: 16.05.23)

ВИСНОВКИ

Наведені у цьому розділі приклади свідчать про наявність стійкої тенденції залучення сучасних міст до правозахисної діяльності. Проаналізований матеріал свідчить, що у світовій практиці сформувався новий концептуальний підхід до правозахисної діяльності. Суть його полягає у перенесенні захисту прав людини на місцевий рівень. Таким чином забезпечення прав людини стає частиною муніципальної політики. Оскільки більшість населення в сучасному мешкає у містах, вони визнані ідеальною відправною точкою для розвитку прав людини, демократії та верховенства права, тобто загальнолюдських цінностей. Значна частина щоденної роботи сучасного міста безпосередньо пов'язана з правами людини, наприклад, при наданні доступу до житла або охорони здоров'я, управлінні громадськими просторами, підтримці соціальної інтеграції, соціальному захисті або сприянню місцевій демократії. Визнання цих реалій призвело до появи руху міст прав людини. Оскільки нормативного визначення цього феномену ще немає, серед науковців досягнутий загальний консенсус вважати містом прав людини місто, де місцеві органи влади і самоврядування, громадянське суспільство, приватний сектор та інші зацікавлені сторони прагнуть забезпечити дотримання у місті міжнародних стандартів у галузі прав людини. Вони створили структури та інструменти для просування прав людини, використовують підхід, що ґрунтується на правах людини, у плануванні місцевого розвитку, застосували методології участі (партисипаторної, учасницької демократії) та створили механізми захисту прав людини. Основний принцип при цьому формулюється так: «Перехід на місцевий рівень: забезпечення прав людини частина повсякденного життя людей».

Вважаємо, що ці новітні методологічні підходи повинні бути впроваджені у практику муніципального управління в Україні, а світовий досвід функціонування міст прав людини має бути об'єктом дослідження вітчизняних вчених для розвитку доктринальних основ сучасного муніципалізму.

АНОТАЦІЯ

Одним із важливих явищ останніх десятиліть у сфері муніципального управління стала поява у світовому масштабі міст, які оголосили себе правозахисниками, або містами прав людини (Human Rights Cities). У статті досліджується використання в практиці муніципального управління зарубіжних країн захисту прав людини, визначених у міжнародних правозахисних документах глобального та регіонального рівня. Зазначено, що бурхливі процеси урбанізації породжували виклики у сфері соціальної згуртованості. Потрібен був дискурс, який об'єднує міських жителів і формує спільну систему орієнтирів, для суспільного існування. З урбанізацією також відбувалося утвердження автономії міст та міської ідентичності, коли мешканці відчували себе більш прив'язаними до свого міста, ніж до самої

нації. Аналізуються причини і фактори залучення міст до правозахисної діяльності, наводяться конкретні приклади роботи органів місцевого самоврядування із забезпечення як усього спектра міжнародно визнаних прав людини, так і окремих напрямів боротьби з расизмом, дискримінацією, ксенофобією та відчуженням. Наведені у статті приклади свідчать про наявність стійкої тенденції залучення сучасних міст до правозахисної діяльності. Цей світовий досвід потребує ретельного вивчення і впровадження в практику муніципального управління в Україні.

Література:

1. Батанов О.В. Муніципальні права людини в умовах глобалізації: тенденції становлення та особливості реалізації. URL: <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/download/116/1339/2995-1?inline=1> (дата звернення: 16.05. 23)
2. Батанов О.В., Сметена В.В. Конституційно-правове забезпечення правозахисної діяльності у сфері місцевого самоврядування: досвід компаративного аналізу: монографія. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. – 316 с.
3. Баймуратов М.А. Феноменологія муніципальних прав людини. *Міське самоврядування та регіональний розвиток в Україні. Науково-практичний журнал. Київ : «Інтерконтиненталь-Україна», 2013. № 1. Січень-березень. С. 52–56.*
4. Баймуратов М., Кофман Б. Муніципальні права людини як нова константа національного муніципального та конституційного права. *Право України*. 2020. № 10. С. 63–80.
5. Баймуратов М., Кофман Б. Муніципальні права людини як нова константа національного муніципального та конституційного права. *Право України*. 2020. № 10. С. 63–80.
6. Баймуратов, М., & Кофман, Б. (2023). Муніципальні права людини: до питання про тенденцію глобалізації міжнародно-правового регулювання. *Scientific Collection «InterConf»*, (142), 280–287. Retrieved from <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/2378>
7. Бочарова Н.В. Міста прав людини як нове явище сучасного муніципального розвитку. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Право»*. 2021. № 2 (3). С.53-59. DOI: 10.32342/2709-6408-2021-2-3-5
8. Віденська декларація. Рада Європи, Конференція на найвищому рівні. Відень, 9 жовтня 1993 року. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/mu93378?ed=1993_10_09 (дата звернення: 16.05. 23)
9. Сметана В. В. Муніципальні права і свободи людини як специфічна правова категорія та нормативно-правовий інститут локальної демократії. *Конституційно-правові академічні студії*. 2019. № 1. С. 49–56.
10. Сметана В.В. Конституційно-правове забезпечення правозахисної діяльності у сфері місцевого самоврядування: вітчизняний та світовий досвід:

дис. канд. юрид. наук. Спеціальність 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. Київ, 2020. 238 с.

11. Attoh K.A. What Kind of Right is the Right to the City? Progress in Human Geography. 2011. № 35 (5). P. 669–685. URL: <https://journals.sagepub.com/DOI:10.1177/0309132510394706>

12. Bilbao Charter of Values. URL: <https://balioenhiria.bilbao.eus/en/carta-de-valores-de-bilbao/#:~:text=The%20Bilbao%20Charter%20of%20Values%20encompasses%20the%20following%2017%20individual,Creativity%2C%20C> (дата звернення: 16.05.23)

13. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women New York, 18 December 1979. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women> (дата звернення: 16.05.23).

14. Davis M. Thinking Globally, Acting Locally: States, Municipalities, and International Human Rights / Eds. C. Soohoo et al. Bringing Human Rights Home: a History of Human Rights in the United States. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press, 2007. P. 258–286. URL: <https://rwi.lu.se/publications/thinking-globally-ac> (дата звернення: 16.05.23).

15. Dikeç M., Gilbert L. Right to the City: Homage or a New Societal Ethics? Capitalism Nature Socialism. 2002. № 13 (2). P. 58–74. DOI:10.1080/10455750208565479

16. Eleanor Roosevelt > Quotes > Quotable Quote. URL: <https://www.goodreads.com/quotes/76455-where-after-all-do-universal-human-rights-begin-in-small> (дата звернення: 16.05.23)

17. The European Charter for the Safeguarding of Human Rights in the City. URL: <https://uclg-cisd.org/en/news/european-charter-safeguarding-human-rights-city> (дата звернення : 16.05.23).

18. For the discussion on the World Charter for the Rights to the City cf. URL: <http://www.hic-net.org/document.php?pid=2422> [cited 27 September 2012] (дата звернення: 16.05.23).

19. The Future of Human Rights in an urban World. Exploring opportunities, challenges and threats. Published in September 2014 by AmnestyInternational Netherland. URL: https://www.researchgate.net/publication/280942855_The_Future_of_Human_Rights_in_an_urban_World_Exploring_opportunities_challenges_and_threats (дата звернення: 16.05.23).

20. The geopolitics of cities : old challenges, new issues / editor: Renato Balbim. – Brasília : Ipea, 2016. 346 p. URL: <https://www.researchgate.net/profile/Fernando> (дата звернення: 16.05.23).

21. Global Charter-Agenda for Human Rights in the City. URL: https://www.uclg-cisd.org/sites/default/files/UCLG_Global_Charter_Agenda_HR_City_0.pdf (дата звернення: 16.05.23).

22. Global Platform for the Right to the City. URL: <https://me.linkedin.com/company/global-platform-for-the-right-to-the-city> (дата звернення: 16.05.23).

23. Grigolo M. Incorporating cities into the EU anti-discrimination policy: between race discrimination and migrant rights. *Ethnic and Racial Studies*. 2011. № 34 (1). P. 1751–1769. DOI: 10.1080/01419870.2010.53842
24. Harvey D. *Rebel Cities: From the Right to the City to the Urban Revolution*. London and New York: Verso. 2012. URL: <http://www.mom.arq.ufmg.br/mom/02babel/textos/harvey-rebelcities.pdf> (дата звернення: 16.05.23)
25. Henri Lefebvre, *Le droit à la ville*, Paris: Éditions Anthropos, 1968, 164 p.
26. The Human Rights Cities Network. Who we are. URL: <https://humanrightscities.net/> (дата звернення: 16.05.23)
27. Human rights cities in the EU: a framework for reinforcing rights locally. URL: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2021-human-rights-cities-in-the-eu_en.pdf (дата звернення: 16.05.23)
28. Human rights cities in the European Union – Practical guidance. URL: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2022-guide-human-rights-cities_en.pdf (дата звернення: 16.05.23)
29. International Coalition of Inclusive and Sustainable Cities – ICCAR. URL: <https://en.unesco.org/themes/fostering-rights-inclusion/iccar> (дата звернення: 16.05.23).
30. Kielin-Maziarz J. The ‘Right to the City’ and the New Urban Agenda Habitat III. *Krytyka Prawa*, том 13, nr 4/2021, s. 119–137. DOI: 10.7206/kp.2080-1084.496
31. Local governments and human rights. URL: <https://www.uclg-cisdp.org/en/work-areas/human-rights/local-governments-and-human-rights> (дата звернення: 16.05.23).
32. Marcuse P. From Critical Urban Theory to the Right to the City. *City*. 2009. № 13 (2–3). P. 185–197. DOI: 10.1080/13604810902982177
33. Mexico City Charter for the Right to the City, July 2010. URL: https://www.uclg-cisdp.org/sites/default/files/Mexico_Charter_R2C_2010.pdf (дата звернення: 16.05.23).
34. Montréal Charter of Rights and Responsibilities. URL: <https://montreal.ca/en/topics/montreal-charter-rights-and-responsibilities> (дата звернення: 16.05.23).
35. Oomen B., Baumgartel M. (2014). Human Rights Cities. doi: 10.4135/9781473909335.n39
36. Oomen B. Towards a Decentralization of Human Rights: The Rise of Human Rights Cities. URL https://www.academia.edu/31176595/Towards_a_Decentralization_of_Human_Rights_The_Rise_of_Human_Rights_Cities (дата звернення: 16.05.23)
37. The People’s Movement for Human Rights Learning (PDHRE). URL: <https://www.pdhre.org/about.html> (дата звернення: 16.05.23).
38. To recognize December 10, 2008, as «Washington, DC Human Rights Day» in the 12 District of Columbia. Ceremonial Resolution. URL: <http://www.pdhre.org/DC-HRC-Resolution> (дата звернення: 16.05.23).

39. Right to the city in Habitat III. Official Statements. URL: <https://www.right2city.org/wp-content/uploads/2019/09/A5.1> (дата звернення: 16.05.23).

40. The SAGE Handbook of Human Rights. Chapter: Human Rights Cities. Publisher: Sage. Editors: Anja Mihr, Mark Gibney. P. 709–729. DOI: 10.4135/9781473909335.n39

41. Two decades of human rights municipalism. URL: <https://www.uclg-cisdp.org/en/work-areas/human-rights/local-governments-and-human-rights> (дата звернення: 16.05.23)

42. World Charter for the Right to the City. URL: https://www.right2city.org/wp-content/uploads/2019/09/A1.2_World-Charter-for-the-Right-to-the-City.pdf. (дата звернення: 16.05.23).

43. World Human Rights Cities Forum 15-18 May 2014 / Gwangju, Republic of Korea. *Gwangju Guiding Principles for a Human Rights City (Gwangju Principles) adopted on 17 May 2014*. URL: <https://uclg-cisdp.org/sites/default/files/documents/files/2021-06/Gwangju%20Guiding%20Principles%20for%20Human%20Rights%20City.pdf> (дата звернення: 16.05.23).

**Information about the author:
Bocharova Nataliya Vasulivna,**

Doctor of Legal Sciences,
Professor at the Department of Law
Alfred Nobel University
18, Sicheslavskva Naberezhna str., Dnipro, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-9256-9493>